

vsa ta zemlja, ki je prepojena z vašo krvjo in krvjo vaših očetov in mater, vsa ta zemlja je zdaj vaša! Vzemite jo in si jo razdelite!“

Kaj bi dejali? Ali bi sploh verjeli tem besedam? Bi razumeli, da je prišla po stoletjih in stoletjih pravica spet med uboge in zavržene? Ali ne bi bili tako hlapčevski, da ne bi znali uresničiti teh besed?

V Drejčevih motno sivih očeh je vstal svetel plamen, naguban obraz se mu je razvedril, celo leva noga, prestreljena v kolenu, ki je zmeraj mlahavo stala ob desni, se je skoraj zravnila. Toda ko je spet zagledal pred seboj mračno ravnino, se je bridko nasmehnil, se sklonil in začel saditi. A še dolgo se ni mogel otresti misli, kako bi bilo, če bi se izpolnila božja pravica in bi dobil vsakdo, tudi on, košček njive, travnik in sadovnjak.

Proti poldnevu, ko so sadili na Andrejevi gredi, je prišel Sok s steklenico vina.

„Zaliti moramo, da bo prej pognal“, je vzkliknil in ponudil presenečenemu Drejču.

Ano pa je podražil:

„Na postaji sem zvedel, da se je vrnil drenovski Hrga iz Rusije. Menda jih je še več prišlo. Mogoče pride tudi Jernej.“

(Dalje prihodnjič.)

S O D O B N I P R O B L E M I

AVSTRIJA IN NJEN POLOŽAJ V EVROPI

R. W. Seton-Watson, profesor za zgodovino srednje Evrope na londonski univerzi, je objavil v januarski številki revije *L'Esprit international* obsežno razpravo o političnem položaju Avstrije. Ker daje ta razprava izčrpen pregled čez novejšo politično zgodovino Srednje Evrope, prinašamo njene glavne obrise.

Pred leti se je pogosto govorilo o „balkanizaciji“ Evrope, kakor bi pomenila že sama beseda „Balkan“ grožnjo in nevarnost za evropsko civilizacijo. Zdaj pa se je Balkan pomiril in ognjišče terorizma se je preselilo na Dunaj, ki je postal nevarna točka sodobne politike. Vse kaže, da je nastala v zgodovini južnovzhodne Evrope nova doba.

Balkan je bil od nekdaj med nakovalom in kladivom evropskih velesil. Domače prebivalstvo je bilo v prejšnjih stoletjih preslabotno, da bi si moglo samo krojiti usodo. Potem je postal orodje v rokah dveh držav: Avstrije in Rusije. Obe sta se družili proti skupnemu sovražniku — Turčiji, toda ljubosumno sta pazili, da se ne bi vpliv nobene na Balkanu preveč povečal v škodo druge. Od začetka 19. stoletja so se jele aktivno udeleževati na Balkanu najprej Francija in Anglija, potem Nemčija in v zadnjih petindvajsetih letih tudi Italija. Balkan je postal šahovnica tujcev v boju za „ravnotežje velesil“ in „kompenzacije“. Skoraj neopazno so začeli takrat tudi prebivalci Balkana

sami dvigati glave. Gladstone je bil prvi evropski državnik, ki se je uprl delitvi Balkana med evropske velesile. Prvi je izrekel besedi „Balkan Balkancem!“, ki sta postali upanje in program Balkana. Toda intervencije velesil so postajale še hujše in so trajale z istimi cilji še celih štirideset let, dokler jih ni „svetovna konjunktura“ velike vojne obrnila v drugo smer. Habsburška monarhija je propadla, Rusija pa se je tako izpremenila, da je skoraj ne bi mogli spoznati, in se za nekaj časa osamila. Nemčija je bila tako oslABLJENA, da do zadnjega časa ni mogla resno vplivati na usodo Balkana, Anglija pa je imela dovolj skrbi drugje in se za usodo Balkana skoraj ni brigala. Tako sta torej pletli svoje mreže na Balkanu samo Francija in Italija.

Na videz ni zveze med Balkanom in današnjim avstrijskim problemom, v resnici pa obstoji in še zelo tesna je.

Svetovna vojna je docela preobrnila ravnotežje Balkana. Jugoslavija in Romunija sta razsežnejši od Grčije, Bolgarije in Albanije, hkratu pa tudi bolj povezani. Francija se je v nemala za to, da bi pomirila narode Balkana in premostila razna nasprotja med sosedi. Italija pa je imela drugačne namene. Na vse mogoče načine je preprečevala sporazume med Madžarsko in sosedi. Njena politika je dandanes svetu že dobro znana in z njo vred tudi sredstva, ki se jih je posluževala. Poskušala je ustvariti nekakšno ravnotežje na Balkanu s tem, da je krepila Avstrijo, Madžarsko in Bolgarijo ter skušala slabiti Malo antanto. V Avstriji in na Madžarskem je utrdila svojo politično in gospodarsko moč. Toda ta kratkovidna politika Italije je bila prav nasprotno učinkovala, kakor si je Italija želela. Bolj ko kaj drugega je pomagala združevati narode balkanskega polotoka in dandanes imamo na političnem obzorju že dve formaciji, ki ju je izzvala — Malo antanto in države balkanskega pakta, ki sta se jim pridružili kot aktivna članica Turčija, kot „dobrohotna opazovalka“ pa Rusija. Bolgarija se je izprva še nekoliko branila obeh formacij, zdaj se pa čedalje bolj približuje združenim sosedom. Balkan torej ni več primerno ozemlje za spletkarjenje, zlasti zaradi tega, ker je morala Italija obrniti svojo pozornost na boj z Nemčijo — za Avstrijo. Mala antanta zaenkrat ta boj samo opazuje, Francija in Anglija pa čakata resnejših zapletov in končne krize, ki bo, kakor vse kaže, neogibno in kmalu prišla.

*

Razpad Avstrije v letu 1918. je morda najvažnejši dogodek po razpadu bizantinskega cesarstva. Zato ni čudno, da se njegove posledice še zdaj tako čutijo. Države, ki so postale njene naslednice, so se razdelile v dve skupini: med zmagovalke in premaganke. Buren politični razvoj sta imeli zlasti obe premaganki. Madžarska je morala preboleti tri revolucije v enem letu, preden je dosegla nekakšno ravnotežje. V Avstriji, ki nikoli ni prav mislila na vrnitev nekdanjega stanja, pa so se pokazale resne zmede šele zdaj. Na Madžarskem se je nekdanja predvojna vodilna kasta po kratkem razdobju hitro opomogla in se še bolj utrdila kakor kdajkoli prej, medtem ko so v Avstriji nekdanji vodniki izpustili vajeti iz rok.

Zidarji miru v Parizu so odločili, da je Avstrija zmožna samostojnega življenja. A za to odločitvijo se je skrival drug namen — hoteli so čim bolj oddaljiti šest milijonov Nemcev od Nemčije. Res je sicer, da je težavno združiti značaj Prusov z značajem Avstrijcev, toda take razlike premosti časih že ena

sama generacija. To se že zdaj kaže. „Mislim, da so nasprotniki združitve Avstrije in Nemčije napravili v zadnjih šestnajstih letih veliko napako“, pravi Seton-Watson. „Niso uvideli, da ni dovolj, če dopuste Avstriji ‚zmožnost samostojnega življenja‘ v Evropi, ki se je počasi bližala normalnemu stanju, kakor je vse kazalo do leta 1924. Morali bi bili tudi pomisliti, kakšen položaj bo nastal za Avstrijo v Evropi, ki bo zašla v obupno gospodarsko stanje.“

Izkratka: dokazalo se je sicer, da Avstrija lahko živi neodvisno v sedanjih mejah, toda nihče ne bi bil smel pričakovati, da bo ta skromni ideal dovolj za ljudi, ki gledajo nazaj in ki so bili vajeni večjega. Pa tudi mladine ne bi bilo mogoče prepričati, da Avstrija ne bi mogla doseči lepše usode. Velesile bi bile le na ta način lahko preprečile težnje po združitvi, da bi zagotovile Avstriji materialno restavracijo in intelektualno svobodo v častnih mejah. To so nekatere tudi poskušale, druge pa so zaradi svojih interesov njih delo ovirale. Kakor so se nekoč velesile med seboj izigravale v boju s Turčijo, tako se godi tudi dandanes v avstrijskem vprašanju. Naenkrat smo dobili tri načrte rešitve tega vprašanja: nemškega, francoskega in italijanskega.

Preden pa moremo govoriti podrobneje o njih, moramo še na kratko orisati zgodovino Avstrije v letih med 1918. in 1934.

*

Avstrijska republika se je uvedla brez krvi in že njene prve vlade so prišle iz naroda. Edino poseganje velesil v njeno usodo opazimo v „vetu“ proti združitvi z Nemčijo, si se nahaja v ustavi, in v denarni pomoči, ki so jo dajale izprva posamezne velesile, potem pa Ženeva. Nova Avstrija se je uredila tako, da so dobile posamezne pokrajine docela federativno avtonomijo pokrajin, in sicer prav tedaj, ko so nekdanji gospodarji zavrgli federativni program, ki so ga dolga leta zagovarjali, in začeli zagovarjati ekstremni centralizem.

Vzrok temu nasprotju je v temeljni različnosti med mestom in deželo ali, z drugimi besedami, med preobljudeno prestolnico in pokrajinami. Socialni demokrati so gospodarili v mestih, krščanski socialci pa po deželi. Trajno sodelovanje obeh je bilo zaradi različnih ciljev nemogoče. V prvih trenutkih nemške notranje revolucije so bili avstrijski socialni demokrati vneti zagovorniki združitve z Nemčijo. Toda ko se je začela Nemčija čedalje bolj obračati na desno, so potihnil. Za prvo Schobrovo vlado je prišla v Avstriji na krmilo nova desničarska koalicija. Pangermani, ki so bili dosti slabejši kakor socialni demokrati in krščanski socialci, so postali jeziček na vladni tehtnici. Izrabili so položaj in začasno umaknili svojo zahtevo po združitvi — ob pogoju, da se jim ponudi možnost uničenja socialnih demokratov. Ti pa so prav tedaj neomejeno vladali nad Dunajem. Žrtvovali so premožne meščane, zidali krasne hiše in bolnišnice za delavce in še marsikaj. Toda bili so že v obrambi in zavedali so se, da na deželi ne bodo mogli ničesar doseči. Tudi srednji sloji so začeli vstajati proti njim in še celó cerkev je posegla v boj.

Da so nastale v avstrijski državi take razmere, so bila največ kriva preslabotna oblastva in stranke, ki so med seboj tekmovala za oblast. Ostanki stare vojske so bili preveč prepojeni z levičarskim duhom. Takratni minister za vojsko Vaugoin je armado očistil, toda njegovi ukrepi so se zdeli desnici sumljivi. Tudi osnovanje socialističnega „Schutzbunda“ je bilo usodna taktika.

Klerikalna stranka je kmalu ustanovila svojo podobno organizacijo. Po uporu leta 1927., ki je dosegel višek s požigom justične palače na Dunaju, krščanski socialci niso dolžili komunistov, da so vse zakrivali, pač pa socialno demokratsko stranko, ki so jo vodili pošteni, a preveč doktrinarski ljudje. Po tem uporu je prevzela vodilno vlogo desnica, toda javnost je sovražila „zasebno vojsko desnice“ — „Heimwehr“. Njen voditelj knez Starhemberg je v septembru leta 1929. javno izjavil, da bo s silo izgnal socialne demokrate z dunajske občine, kjer so imeli zakonito večino. Dejal je, da se bodo „glave socialnih demokratov valile po cestnem prahu“. Podobno se je izrazil tudi štiri leta pozneje. „Schutzbund“ se je seveda uprl in izjavil: „Mi smo ustvarili avstrijsko republiko in mi jo bomo branili.“ Obe organizaciji sta imeli obilo orožja. Tedaj so oblastva napravila usodno napako. Eno izmed organizacij so prepovedala, druge pa ne. Zaradi tega je postalo vsako sodelovanje med najmočnejšima strankama sploh nemogoče.

Ta izvajanja jasno kažejo, da je bilo seme razdora zasejano že davno prej, preden je Hitler prevzel oblast v Nemčiji. Ko se je to zgodilo, so se avstrijski socialni demokrati odrekli misli na združitev, ker niso hoteli doživeti iste usode kakor njihovi tovariši v Reichu. Še manj pa je bilo seveda krščanskim socialcem do priključitve k Nemčiji, ker so imeli na Bavarskem dovolj zgovorno pričo, kako bi se jim godilo v Nemčiji. Trezen človek bi torej mislil, da bo takšen položaj ustvaril nekakšno podlago za sporazum med obema strankama, čigar naravna posledica bi bila nova rdeče-črna koalicija. Toda doktrinarji in zagrizenci na obeh straneh so zmagali nad uvidevnimi politiki. Voditelja „Heimwehra“, Starhemberg in Fey, sta hotela za vsako ceno uničiti avstrijsko socialno demokracijo ter ustvariti nekakšen „avstrofašizem“. Prepričana sta bila, da je blizu trenotek, ki bo ugoden za odločilni udar. Kancelar Dollfuss najbrž ni mislil seči tako daleč, toda k temu je bil prisiljen. Usodna odločitev je padla takrat, ko se je mudil v Budimpešti.

Februarja leta 1934. so torej v Avstriji s silo zatrli socialno demokracijo. Stranko so razgnali, voditelje pozaprli ali izgnali, stanovanja delavcev, ki so bila vzor Evropi, obstreljevali, časopisje uničili, društva razpustili, premoženje stranke pa zaplenili.

Povzročitelji teh dogodkov so se izprva oddahnili, ker so uničili svojega najhujšega tekmeca. Toda dveh reči jim ni bilo moči zakriti. Niso se mogli namreč več izdajati za branilce avstrijske svobode proti Nemčiji in preveč so oslabili obrambno moč Avstrije proti nemškim nacionalistom.

Februarske dogodke pa so nacionalisti kmalu izrabili. Izprva so morali seveda ostati mirni, da so pozneje lahko pobrali sadove. Saj je bilo dosti izstradanih delavcev, ki so se še izpraševali, kaj jim utegne koristiti, če se naslonijo na Dollfussa ali na Hitlerja. Bili pa so v nečem na boljšem kakor obe nasprotni stranki: imeli so čedalje več vseučiliške mladine, ki je zlasti dovzetna za nacionalistične ideje. Ta mladina je stradala in je videla rešitev Avstrije v priključitvi k Nemčiji.

Usodno je bilo tudi to, da se voditelji režima med seboj niso razumeli, hkratu pa so vsak zase skrivaj mešetarili z nacionalističnim glavnim štabom v Münchnu. Aretacija Starhemberegovega poslanca, grofa Albertija, v januarju leta 1934. je ta pogajanja razkrila. Po februarskih incidentih so v Münchnu javno izjavljali, da so se vršila podobna pogajanja tudi na izpodbudo samega

kancelarja, in nihče ni tega preklical. Na listi nacionalistične Rintelenove vlade, ki naj bi se sestavila ob puču 25. julija, je bil za podkancelarja določen major Fey, ki je bil Starhembergov desna roka.

Nacionalisti v Münchnu so storili vse, da bi krizo čim bolj zaostri. Vedeli so, da je uničenje socialnih demokratov oslabilo tudi vlado. Uvedli so nezprosena teror, ki je poleti in jeseni leta 1933. onemogočal vsako mirno delo v Avstriji. To pa je bila taktična napaka, ker so združili proti sebi vse ljudi, ki jim je bilo za obrambo miru. Stara trikotna razdelitev moči se je po uničenju socialnih demokratov podrla. Nasproti sta si stali le dve sili: klerikalci, ki so bili nova oblika predvojne krščansko-socialne stranke, in nemški nacionalisti, nekdanji pangermani. Obe stranki sta bili nekako enako močni. Nacionalci so bili mladi in enotni, njihovi nasprotniki pa razdvojeni v več taborov. Starhemberg se je s svojimi tovariši navduševal še zmeraj za „avstro-fašizem“, drugi pa za „krščansko korporacijsko državo“. Večkrat se je tudi pojavilo vprašanje restavracije Habsburžanov, toda dalekovidnejši politiki so se zavedali, da bi to še bolj zaostri odnose s sosedi, zlasti z Nemčijo in Malo antanto, pa morda tudi z Madžarsko. Najbolj pa so se voditelji režima razlikovali v mišljenju o nalogi „Heimwehra“. Nekateri so se bali, da ne bi postal premogočen, druge pa je še bolj skrbelo, da se ne bi Avstrija preveč zadolžila v Italiji in prišla tako rekoč pod njeno pokroviteljstvo.

Čeprav je imel dr. Dollfuss dosti pristašev v Avstriji, se vendar ni upal razpisati volitev in je rajši nadaljeval svojo staro pot. To pa je velik del Evrope obsojal, saj je videl na eni strani avstrijski režim, ki se je opiral na komaj trideset odstotkov prebivalstva, na drugi strani pa na nemški režim, ki je imel za seboj narodne množice. Poznavalci razmer so sicer s strahom pričakovali, kakšne posledice bo imel Dollfussov padec, ki bo moral priti prej ali slej, vendar pa so še upali, da se bo morda našla kakšna „srednja pot“.

*

Tako so prišli dogodki tridesetega junija. Izprva so voditelji Dollfussovega režima upali, da se bo teror, ki je še zmeraj trajal, vsaj za nekaj časa umiril. Toda spet so se uštel. Habicht, organizator nacionalcev v Münchnu, se je moral sicer umakniti v ozadje, toda njegov avstrijski tovariš Frauenfeld je še zmeraj napadal Avstrijo v radiu in grozil Dollfussu in Starhembergu, da ju bo zadela Röhmova usoda. Tri tedne pozneje je prišel upor na Dunaju, ki se je končal z Dollfussovo smrtjo in begom upornikov čez mejo. Ta upor je tudi razkril marsikaj neprijetnega, zlasti to, da je bilo v državni upravi, pri dunajski policiji, v Heimwehru, da, celo v vladi obilo pristašev združitve z Nemčijo. Čeprav je bila vstaja nespretno organizirana, čeprav avstrijska legija iz Münchna v poslednjem trenutku ni smela vdreti v Avstrijo, vendar niso rešile države avstrijske čete, ampak obotavljanje Hitlerja.

*

Petindvajsetega julija je bilo iznenada konec zблиževanju med obema glavnima avtoritativnima režimoma srednje Evrope, ki bi ju bil moral beneški sestanek povezati. Nekoliko časa se je zdelo, da bo morala Avstrija sama izbirati med nemško in italijansko rešitvijo svojega vprašanja. Tretja rešitev — zблиžanje vseh obdonavskih držav — se je iznova umaknila v ozadje.

Proti koncu poletja in jeseni je Nemčija mirovala, ker je imela dovolj skrbi s Posaarjem, vendar pa se je na vse načine pripravljala, da poseže iznova v boj za Avstrijo ob primernem trenutku.

Namen Italije ni toliko rešitev Avstrije kakor preprečenje donavske zveze. Zato mora Avstrijo in Madžarsko vezati nase in ju voditi v svojih interesnih sferah. Z drugimi besedami: razlikovanje med premaganci in zmagovalci mora ostati tako dolgo, dokler se ne bo moglo doseči na kakršenkoli način ravnotežje v Podonavju. To zlasti zaradi tega, ker se je Balkan sam zbližal. Popolnega pomirjenja ne sme biti, ker bi s tem Italija izgubila ves svoj vpliv. Zato mora Italija umetno netiti in podpirati revizijsko gibanje Madžarov. Madžarska sama je preslabotna, da bi se mogla ubraniti oboroženega napada treh sosedov, je pa sredi med njimi in brez njenega sodelovanja ni mogoča nikakšna rešitev podonavskega vprašanja. Dokler bo Italija vodila niti njene politike, pa prave rešitve najbrž ne bo.

Mogoče pa je tudi, da ta politika „klina med državami“ ni Mussolinijev glavni namen. Morda je samo taktična poteza, s katero si hoče Mussolini pridobiti čim več dalekosežnih koncesij od prizadetih držav. Toda ta poteza je nevarna, ker se utegne Madžarska, ki vzlic vsem obljubam še ničesar ni dosegla, odtegniti od Italije in storiti kaj nepremišljenega. Hkratu se tudi Nemčija že iznova pripravlja, da poseže v boj za Avstrijo.

*

Težave, ki nastajajo pri delu za podonavsko zvezo, so velike. Prava rešitev podonavskega vprašanja, ki bi zadovoljila vse prizadete, pa ni ne v nemškem ne v italijanskem načrtu. Zato so jo začeli nekateri opazovalci iskati drugje: v vprašanju restavracije Habsburžanov.

Taka rešitev pa je nemogoča zaradi odpora Nemčije in Male antante proti restavraciji in zaradi verjetnosti, da bi morala Mala antanta podati Nemčiji roko, da bi jo preprečila. Šestega novembra leta 1934. je dr. Beneš v češkem parlamentu izjavil, da bi „vsak poizkus, direkten ali indirekten, za restavracijo Habsburžanov, zbudil najodločnejši odpor Male antante“. Toda tik po tej izjavi se je Avstrija spet poigrala z ognjem. Ob Otonovi 22letnici so priredili legitimisti svečanost, ki so se je udeležili tudi častniki, generali in zastopniki oblastev.

Iz teh izvajanj je razvidno, da restavracija Habsburžanov ni samo notranje vprašanje Avstrije in Madžarske, ampak tudi vseh njenih sosed, ki so zrasle na razvalinah nekdanje dvojne monarhije. Prav tako je pri njem prizadeta Nemčija, ker bi vrnitev Habsburžanov lahko povzročila zmede v Reichu. Zato nikakor ne more biti izhod iz sedanjega položaja.

*

Če upoštevamo štiri nesrečne datume — 13. februar, 30. junij, 25. julij in 9. oktober — moramo reči, da je položaj Avstrije zelo nestalen in nevaren. Po nesrečni katastrofi v Marseju se še ni premaknil z mrtve točke. Nobenega novega načrta ni, ki bi bil sprejemljiv za vse prizadete. Medtem ko pritiska Mussolini na Madžarsko in Avstrijo ter kliče Schuschnigga in generala Gombösa v Rim na neprestane posvete, mora pustiti Mala antanta odprta vrata na vse strani.

Evropa stoji še zmeraj pred dvema odločitvama: ali za nemški ali za italijanski načrt. Tretja možnost — nevtralizacija pod nadzorstvom Ženeve in izboljšanje gospodarskega položaja Avstrije — ni všeč Mussolinijevi prestižni politiki in revizionističnim težnjam Madžarske, in je postala zlasti nemogoča zdaj, ko straše na političnem obzorju še zmeraj oblaki marsejskega zločina.

Ves problem je prav za prav zapleten boj med interesi tekmecev. Nihče izmed njih noče vojne, toda vsi vedo, da se igrajo z ognjem in da bi kakšen nepričakovani incident utegnil povzročiti nevarno eksplozijo. Vprašanje je, kako se bo ta boj končal.

Priredil D. P.

ALI BO V FRANCIJI REVOLUCIJA?

Veliki notranjepolitični neredi, denarni škandali, podkupovanja visokih državnih uradnikov, izprijenost državne uprave, ostra razklanost političnih skupin, pomanjkanje vplivne in močne centralne osebnosti, brezposelnost, gospodarska kriza in še mnogo drugih tehtnih dejstev vse bolj in bolj dokazuje, da je Francija notranje neurejena in da je sedanji mir le navidezen. Februarski dogodki v minulem letu so marsikoga prepričali, da so možnosti nove krvave revolucije prav velike in da bi se morale izvršiti res pomembne notranje preureditve, da bi zagotovile vsesplošni mir in urejenost. Kakšne pa naj bi bile te notranje izpremembe, kako bi se dala res temeljito uravnovesiti vsa politična razklanost in odpraviti nezadovoljstvo, ki se kaj lahko razbesni v resnično revolucijo? Ali se bo Francija res ognila revoluciji le z važnimi državnimi reformami in kakšne naj bi bile te reforme?

V decembrski številki je *La Revue mondiale* zastavila taka vprašanja velikim francoskim kulturnim in politično ideološkim osebnostim in hotela s tem zbrati najrazličnejša mnenja v nekako sintezo o sedanjem notranjepolitičnem položaju v Franciji. *Ali se bo Francija lahko ognila revoluciji?* je naslov tej obsežni anketi, ki so jo zaključili šele v drugi januarski številki. Povejte nam, izprašuje Paul Gsell, vodja te ankete, kakšne socialne reforme so nujno potrebne, da ne bodo nezadovoljneži segli po nasilju. Ali zadostujejo le ustavne izpremembe? Ali ne bi bila nujno potrebna bistvena socialna preureditev življenja: na primer taka preureditev, da bi bil denar podrejen delu — in ne, kakor je bilo doslej: da je bilo delo podrejeno denarju?

Precej odgovorov je izredno optimističnih, toda velika večina sodelavcev v strahu ugotavlja, da živimo danes v tako nejasnem položaju, da prav nihče ne ve, kaj se utegne zgoditi jutri. Tudi pesimistov je mnogo in še ideologov, ki so uverjeni, da je edina rešitev tega nevzdržnega stanja v veliki razredni revoluciji. Prav vsi pa so si edini v tem, da je današnja družba docela neurejena, da vladajo socialno nepoštenje, gospodarsko neravnovesje, pritisk kapitala, ki tlači vsako res znosno življenje, in da bi se morale izvršiti važne gospodarske, socialne in politične izpremembe. Mnenja o teh izpremembah pa so različna: nekateri vidijo rešitev sveta zgolj v moralnem izboljšanju družbe, drugi v ustavnih in parlamentarnih reformah, zlasti v odpravi parlamentarnih tiranov, tretji v velikih socialnih preureditvah in v preusmeritvi

izven nujnih pozitivnih ali negativnih relacij, s kakršnimi je pač povezan s tem žalostnim pogrebnim tam-tamom sodobne evropske kulture.

Drugič (in to velja zdaj predvsem za nas): po vseh opisanih dogodkih, ki so zadnji čas razburili šentflorjansko dolino, ni nobenega dvoma o tem, da ne gre več zgolj za ubogo in popljuvano „Tuje dete“ iz ljubljanskega gledališča, pa tudi ne edinole za spako iz „Slovenčevega“ uvodnika, dasi se avtor tega dejstva bržčas še malo ne zaveda. Gre za neprimerno več; gre za nekatere osnovne pridobitve, za kulturno strpnost in svobodo, za spoštovanje tiste kulturne kvalitete, ki je v resnici „mednarodna“, mednarodna v najlepšem pomenu besede že nekaj lepih stoletij, za kvaliteto, na katero sta zdaj nagnali ena docela brezimna in ena napol brezimna eksistenca svojo abesinsko ekspedicijo. Naivna in za oba jara junaka preveč častna pa bi bila misel, da sta edina povzročitelja tega divjega in organiziranega obstreljevanja; zakaj prečudna in sumljiva sorodnost njihove frazeologije in terminologije, prav posebno pa še njihovih metod, vse to daje upravičenost podmeni, da obstajajo neke skrivne vezi med svojevrstnim načinom kulturnega boja, čigar izraz je bil nekulturni naskok obeh neslavnih generalov na slovensko gledališče, pa med edinstveno dejavnostjo in bojno taktiko zakotnega lističa, ki smo ga omenili zgoraj (glej „Straža v viharju“, 1. novembra 1935). Ugotavljamo pa, da sta takšna kulturna koncepcija in takšna praksa v določeni smeri in ob posebnih pogojih zgolj *zadnja, nujna in logična razvojna konsekvence*. Če pa se je navsezadnje res vtihotapilo v idilično kulturno zaplankanost „našega duha“ kakšno „mednarodno“ strašilo, potem se to zlo ne skriva v nekaj uprizoritvah Škvarkinove komedije, marveč prav v tistih nekulturnih pojmovanjih in tistih metodah, ki so dandanašnji v resnici ena najžalostnejših „mednarodnih“ nevarnosti za sleherno pravo in dejansko „narodno kulturo“. *Ivo Brnčić.*

O SODOBNI SLOVENSKE ZNANSTVENI KRITIKI: Kdor bo študiral psihologijo slovenske znanstvene kritike v letu 1935., naj nikar ne prezre ocene, ki jo je o četrtem zvezku moje „Zgodovine slovenskega slovstva“ napisal dr. Anton Slodnjak (Sodobnost 439—444).

Namreč:

S. piše: „Ker (Kidrič) ne priznava ali vsaj dovolj ne upošteva samosvoje dinamike našega narodnega življenja, zato se mu tudi naša slovstvena zgodovina kaže kot rezultanta najraznovrstnejših tujih kulturnih in političnih vplivov . . .“ (439). Toda na 142. strani moje knjige je ta-le stavek: „Slovenski preporod je vzniknil ob močnem sodelovanju gesel časa in zunanjih momentov, a je dobil kmalu svojo lastno dinamiko.“ Res mislim, da spadamo Slovenci med tiste zamudnike, ki Evropi doslej niso dali nobenega novega literarnega in kulturnega pokreta, da so torej tudi pokreti, kakor reformacija, protireformacija, prosvetljenstvo, janzenizem, barok, rokoko, romantika itd., za nas import, ki ga pa često nismo slepo sprejemali, ampak ga prilagajali po svoje. Toda po vsem tuja mi je tista šola, ki je videla glavno nalogo literarnega zgodovinarja v iskanju tujih vplivov tudi v posameznih umetninah.

Ali:

S., ki očita moji knjigi prenatrpanost, se pritožuje, da se mi je „vsaktera vest . . . zdela enako pomembna“ in da se „v praksi premalo zavedam, da je poglavitna snov slovstvene zgodovine . . . prav za prav samo besedna umet-

nina, plod s stvariteljsko domišljijo obdarjenega človeka ...“ (440). Toda zakaj je v reprodukciji naslova izpustil podnaslov moje knjige, ki se glasi: „Razvoj, obseg in cena pismenstva, književnosti in literature?“ Načrt in metoda obsegata torej več nego zgolj literaturo, a naloga kritike bi bila, odgovoriti na vprašanje, ali je upravičeno, da se osvetluje slovenski književni razvoj enkrat tudi ob vodstvu rdeče niti preporoda in ob upoštevanju vseh momentov in podrobnosti, ki imajo za ta razvoj kak pomen.

Ali:

S. piše: „In če so si zakoni in dejstva, ki jih odkrije kritik v umetnini, navzkriž s sekundarnimi poročili sodobnikov, virov ali umetnika samega, mora kritik verjeti samo umetnini in svojemu nepodkupljivemu kritičnemu čutu in ne le-onim“ (440). Toda avtor „Pregleda slovenskega slovstva“ je pozabil povedati, da utegne biti taka usmerjenost tudi nevarna. Njegov lastni „kritični čut“ je že bil namreč tako „podkupljiv“, da je komentiral Prešernove „Sonete nesreče“ s podmeno, da so nastali po „Sonetnem vencu“, torej po 22. februarja 1834 ali vsaj po 6. aprilu 1833, medtem ko pravijo tisti viri, ki jim po njegovi sodbi ne bi smeli verjeti, da so šli 18. februarja 1833 v cenzuro.

Ali:

Ko govori S. o prvem izmed dveh primerov, „kjer ... Kidrič najhuje greši zoper to načelo“ (t. j. zoper pravkar omenjeno načelo o „zakonih in dejstvih“ v besedni umetnini!), izvaja: „Prvič zavrača (Kidrič) mnenje starejših slovestvenih zgodovinarjev, ki so videli pričetek našega narodnega in kulturnega preporoda že v protestantskem slovstvu 16. stoletja“ (440). Toda, prvič: Kdor misli, da spadajo v slovensko slovstveno zgodovino le „plodovi s stvariteljsko domišljijo obdarjenega človeka“, bi moral pustiti, če je logičen mislec, plodove slovenskih protestantov sploh ob strani! Drugič: Mnogokje in tudi v prvem sešitku svoje „Zgodovine“ sem obširno govoril o tem, kaj dolgujejo Slovenci protestantizmu, a kaj razujem pod besedo „slovenski preporod“, sem točno definiriral tako v razpravi o „Razvojni liniji slovenskega preporoda v prvih razdobjih“ (RDHV V—VI, 42) kakor v „Zgodovini“. Pod tem izrazom razujem: zavestne „tendence za pritegnitev novih, *posvetnih* panog v književno obravnavo ...“; zavestne „tendence za izpremembo jezikovnokulturne prakse v korist nepriviligiranega jezika v področju šole, javnega življenja ... korespondence ...“; zavestne „tendence za regeneracijo (Zoisov izraz!) nenormiranega književnega jezika ...“ (Zgodovina 140). Kdor misli, da so vse te tendence že imeli protestantje, in to zavestno, ima dolžnost to dokazati, preden drugemu očita, da v tem pogledu „najhuje greši“! Takega dokaza pa ni niti v Slodnjakovem „Pregledu“ niti v kakšnem drugem njegovem spisu! Tretjič: Omenjene formulacije nikjer ne zavračam, tudi v „Razvojni liniji slovenskega preporoda“ ne, pač pa zavračam tu zgodovinarje, ki prištevajo Pohlina k prejšnji, izključno na cerkvene potrebe usmerjeni dobi, a novo, preporodno dobo začenjajo z njegovimi sodobniki. Četrto: Kateri so sploh tisti „naši starejši zgodovinarji“, ki vidijo v protestantskem slovstvu več od mene, in začetke tendenc, ki spadajo pod mojo definicijo preporoda?

Ali:

„Drugi primer, ki razkriva pomanjkljivost Kidričeve literarnozgodovinske misli“, vidi S. v Kidričevi „razlagi Prešernove pesmi“, češ da Kidrič „nastanek Prešernove pesmi razlaga kot ‚poetični dnevnik‘ ljubezni do Primčeve Julije

in drugih“ (441). Toda do Prešerna v „Zgodovini“ na žalost še nisem prispel. A kjer govorim v „Zvonu“ o začetku „poetičnega dnevnika“ Juliji, ga stavim v dobo po 6. aprilu 1833 (LZ 1934, 681); a kjer govorim v „Zvonu“ o nastanku Prešernove slovenske pesmi, se ustavljam ob njegovem posetu Ljubljane poleti 1824 ter spravljam ta postanek v zvezo s preporodno mislijo (LZ 1934, 551; 1935, 279).

Ali:

S. namiguje, da me je zavedel k sodbi o Vodnikovi „Iliriji oživljeni“ Koptar (443). Toda kateri poznavalec Prešernove dobe se o stoletnici Čopove smrti ni spomnil, da je slično sodil o tej Vodnikovi odi na primer tudi tisti Prešernov mentor, ki bi se bil hudo začudil, če bi mu bil kdo razlagal, da pesnitev zaradi tega „bomo . . . samo hvalili“, ker se dá po njenem ritmu, kakor po ritmu nemških „Schnadahüpfelnov“, lepo — plesati . . .

Ali:

S., ki mi očita nepreglednost, ozir na tuje vplive in pojmovanje preporoda, govori v „Sodobnosti“ tudi o „prenehanski kopiji periodizacije češke slovstvene zgodovine“ (440) in o slabosti, da so zaradi sestave po desetletjih „osebni razblinjene“. Opazno je v „Sodobnosti“ tudi njegovo prizadevanje, zabeliti kritiko s čim več krepkimi izrazi, kakor so n. pr.: „zamegliti pogled“ (440); „svinčen slog“ (440); „nesmiselno . . . iskanje“ (441); „slep za pesniške ideje“ (443) itd. A na koncu kritike v „Sodobnosti“ pravi, da je izvor vsemu v njegovi „ljubezni in spoštovanju“ do mojega „življenjskega dela“ (443). Toda S. v „Sodobnosti“ leta 1935. je često v navzkrižju s S., ki je v „Domu in svetu“ leta 1933. ocenjeval tretji zvezek moje „Zgodovine“. Mnogokaj v moji metodi, kar zdaj prikrito ali izrečno graja, je takrat skoraj brez pridržka hvalil (podčrtal jaz): „. . . podroben opis gradi (Kidrič) na strogi vzročnosti . . . S svojevrstno metodo, ki jo je bil samostojno priredil za smotrno raziskovanje naše slovstvene preteklosti, se mu je posrečilo, da je kakor z mrežo zajel polnoto slovenskega pismenstva . . . Njegovemu očesu ni ostala skrita skoraj nobena stvar, ki bi bila količkaj važna v našem slovstvenem življenju. Prvi izmed naših slovstvenih zgodovinarjev je spoznal, da je naše slovstvo nekaj svojevrstnega . . . Zato je opustil tuje literarnozgodovinske razdelitve, kriterije in oznake, ter je razdelil in ocenil snov *na novo, po svoje*. Nova razdelitev in ocena slonita na dveh bistrih spoznanjih . . . Drugo spoznanje . . . mu je reklo, naj takrat, kadar naše slovstvo na videz ni doseglo niti tiste najmanjše mere, pogleda na druga ljudstva, živeča v podobnih življenjskih razmerah, ter obrne svojo pozornost na tista neslovstvena dejanja, ki so skrito pripravljala dobo novega . . . razcveta.“ A razlika med kritikom iz 1933. in 1935. leta gre še dalje: 1933. ga še ni motilo moje pojmovanje preporoda, ki se začinja že z drugim zvezkom; 1933. ni pritegoval momentov, o katerih v delu ne govorim, in ni umetno ustvarjal situacij, ki pričajo le o njegovi nervoznosti in nepazljivosti; 1933. ni iskal močnih izrazov, ampak je pomisleke predložil v fini obliki. Hm! Skoraj bi človek začel misliti, da se zdi Slodnjaku metoda v četrtem mojem zvezku zato slabša od metode v tretjem, ker so medtem nekateri izmed mojih mlajših slušateljev objavili svoje mnenje o njegovem „Pregledu“.

Kaj ko bi bil pogodil Slodnjak pravo, ko se mu je v sodbi o lastnih pomislekih zoper mojo knjigo zapisalo: „. . . mislim, da jim (= njegovim pomislekom) nihče ne more očitati upravičenosti“?!
Fr. Kidrič.